

Соціологічна характеристика готовності системи ППО до актуалізації європейських ціннісних інсталяцій

Анотація: у статті аналізуються погляди педперсоналу і слухачів вищих навчальних закладів післядипломної педагогічної освіти щодо подальшого розвитку євроінтеграційного руху в Україні, сприйняття та участі в створенні загальноєвропейських освітніх цінностей.

Ключові слова: післядипломна педагогічна освіта, ціннісні орієнтації, інсталяція, євроінтеграція, європейський освітній простір.

Sociological characteristics of preparedness of the system of post-graduate pedagogical education for actualization of the European value installations

Abstract: the article analyzes the views of staff and students of institutions of higher education in the system of post-graduate pedagogical education regarding further development of Euro-integrative processes in Ukraine as well as their awareness of and participation in creation of all-European educational values.

Key words: post-graduate pedagogical education, value orientations, installation, Euro-integration, European educational space

Мета дослідження. Виявити стан і перспективи готовності суб'єктів ВНЗ ППО до актуалізації системи ціннісно-орієнтованих інсталяцій освіти.

Актуальність проблеми.

Головною проблемою створення і функціонування європейського освітнього простору є готовність педпрацівників до одночасової професійної актуалізації в сприйнятті й самореалізації, утворенні і розвитку загальноєвропейської системи ціннісних орієнтацій. Сучасні погляди на її майбутнє можуть бути зрозумілі і продуктивно використанні в інтересах європейської спільноти тільки завдяки діалектичній єдності усіх процесів, дій, модуляцій, які можна охарактеризувати єдиним словом – інсталяція (англ. Installation – уміщувати улаштовувати, уставляти, запроваджувати).(1; 254-255).

В загальному розумінні інсталяція є сукупністю багатобічних елементів, підпорядкованих цілям нового утворення, що викликає інтерес і потребу в суспільстві. Це може бути багатосистемним гомогенним феноменом. Інсталяційний продукт не має національного чи особистісного авторства, не має акценту на час, коли він виник, не має ліміту на створення інсталяційних модулів. Він сприймається як колективний міждержавний виріб, існування якого, спираючись на який додає дивідендів кожній національній освітній системі в таких якісних проявах, які під силу професійної діяльності суб'єкта. Кожен фахівець досягає того ступеню ціннісного взірця, на яке дістає власних здібностей, вмінь, оперативності і своєчасності орієнтації на нього.

Спонукачем розвитку системи ціннісних орієнтацій усіх етнічних утворень у той чи іншій мірі були і є об'єктивні процеси розвитку цивілізації і духовної культури. Особлива увага до цінностей виявлялась в епоху Відродження. Завдяки ним створювались національні традиції, які закріплювали погляди людей на пріоритетні орієнтири. Принцип пріоритетності лаконічно обґрунтував Ф. Вольтер. «Доброчесність і порядок, моральне добро і зло, - писав він, - у всіх країнах визначається тим, корисне чи шкідливе дане явище для суспільства». (2;)

Кожна країна Європи не з неба впала. Багатовіковий досвід української освіти, як і інших народів, свідчить про створення, ретельну історичну апробацію і системну трансформацію безліч суспільних цінностей, які відповідали і відповідають внутрішнім

національним потребам. Зараз внутрішні потреби у ціннісних орієнтаціях мають бути представлені не тільки вузьконаціональним колом, але й Всеєвропейським простором. Останній висовує нові вимоги : створити єдиний європейський дім, де життя представників всіх націй і народів мало б комфортні умови для існування й розвитку кожного європейця.

Немає готової моделі європейських ціннісних орієнтацій, як оптимального взірця, що адекватно сприймається усіма «гравцями» європейського освітнього простору. Створення ціннісних інсталяцій, що відповідали б разом інтересам і потребам усіх національних освітніх систем є довготривалим, але вкрай необхідним процесом. Європейське ціннісне поле має бути цілісною, інтегрованою інсталяцією сприятливих, дієвих інтернаціональних компонентів, під впливом яких буде створено і розвиватиметься єдиний освітній простір, який позитивно проявить себе в управлінні національними освітніми явищами.

Європа Болонського процесу стоїть перед необхідністю більш – менш чіткого уявлення про модель ціннісних орієнтацій, які узгоджувалися б з суспільними загальноєвропейськими ідеалами, що, в свою чергу, потребують зрозумілого і сприятливого для усіх національних освітніх систем визначення. Ідеали відносяться до виняткових, так би мовити, небесних цінностей, за якими вимірюються вищі прояви духовності. Про них кажуть: «Якщо наші думки спрямовані на небо, дії наші влучать у землю, якщо думки спрямуємо на Землю, влучемо в нікуди.» Піднесене мислення зорієнтоване на піднесенні цінності, веде до розквіту земного існування людей. Приземлені ціннісні орієнтації не гарантують розквіту духовного життя.

На часі парадигмальний інтернаціонально-інтегрований погляд на саме цінність європейського суспільного ідеалу. На нього, здається, можуть претендувати «гуманоцентризм» і «соціальна гармонія» . Класики гуманізму вже багато віків орієнтують свідомість людства на пошук засобів подолання міжособистісних протиріч, протеріч між потребами та інтересами суспільства, громади та особистості, особистості і держави, між інтересами й потребами різних соціальних груп. Не можна занурювати людей у трясовину жалю. Краще вселяти надію і впевненість в можливість розв'язування проблем. Краще за все з цим справляється освіта, бо вона вказує на альтернативи в подоланні протилежностей й протиріч і сприяє дієвої самореалізації людини в практичному житті.

Одночасно рух до ідеалу має спиратися на загальноєвропейський і соціально-орієнтовані інсталяції. Їх основу повинні складати термінальні цінності, адекватні історичному часу, просторовим потребам європейської співдружності. Освітня спільнота Європи має консолідуватися на базі близьких поглядів на фундаментальні константи довготривалого впливу, на самперед на такі термінальні цінності як «місія», «мета» освіти. Причому, місія і мета мають розумітися як в загальносуспільному також і соціальному вимірах, тобто відповідати потребам суспільства і тих соціальних спільнот, які одержують послуги від соціального інституту освіти на різних етапах навчання : дошкільного, загальношкільного, спеціального (професійного), післядипломного.

Ми згадали про принцип альтернативності в освіті і тому маємо підкріпити його. Поруч з пошуком дієвих способів наближення європейської єдності, є погляди, які негативно впливають на інтеграційний рух. Такі погляди є у кожній європейській країні, і вони не лишені об'єктивності. Поважні права на такі погляди мають і вітчизняні громадяни. До речі, не можна не погодитись з думкою М. Беззуб'яка про те, що «кожне національне суспільство і держава прагне захистити свою систему цінностей та максимально поширити її на зовні» (3; 165). Фактично в унісон звучить стурбованість В.В. Крижка, який впевнений, що для збереження національної культурно-ціннісної коліски треба «захистити вітчизняну освіту від дужих вітрів впливу культури великого північного сусіда чи культур Болонського конгломерату» (4; 4). В паралелі існує альтернативна думка : «без інтеграції освітньої діяльності в європейський освітній простір

сьогоднішня освіта не можлива». (5; 47). Таким чином, стримуючим фактором європейської інтеграції виступає протиріччя комунікативного порядку між самозбереженням і експансією.

В конференції європейських міністрів, відповідальних за вищу освіту, що сталась 28 - 29 квітня 2009р., практично представлені пріоритети європейської вищої школи до 2020 р. . Ставка зроблена на визначні цінності «креативність» та «інноваційність», - до яких, зокрема, відноситься інсталяційний підхід при аналізі та синтезі ціннісних орієнтацій. Комюніке закликає європейські ВНЗ до подальшої інтерналізації задля сталого розвитку. Конференція звернулася з проханням до Групи супроводу Болонського процесу визначити індикатори виміру та моніторингу мобільності у зв'язку зі збором даних, за якими відбиватиметься реалізація основних положень Комюніке. (6; 82-89).

Ступень вивчення проблеми.

Термін «цінність» як елемент духовної культури суспільства вживається в багато чисельних публікаціях. Вперше його використав Іммануїл Кант (1724-1884р.) в науковій праці «Критика практичного розуму». Декілька років потому, а саме у 1866 році російською перекладина книга Рудольфа Лотце (німецький філософ і лікар), «Мікрокосмос», в якій він ввів вже у науковий обіг поняття «об'єктивної значимості логічних математичних істин» як специфічну характеристику розумового змісту, як суспільну цінність.

Поняття «цінність», як загальнолюдська значимість, використовувалась і використовується зараз вченими в різноманітних контекстах. Німецький філософ В. Віндельбанд в науковій праці «Історія нової філософії у зв'язку із загальною культурою і окремими науками» констатує : «З того часу, як Лотце енергійно висував вперед поняття цінності і поставив його на чолі як логіки, так і метафізики, часто здійснюються спроби встановити теорію цінностей». Нині вона існує. Це аксіологія. Розвиток аксіології як теорії і методології про цінності є результатом уваги до неї з боку багатьох наук: філософії, історії, психології, педагогіки, соціології, логіки, математики. Кожна з них має свій метод дослідження одного й того ж процесу, явища. Звідси виникають деякі неузгодженості в поглядах на аксіологічний зміст і характер фундаментальних цінностей, якими керується педагог у професійній діяльності.

Дійсно, революційним кроком в розвитку аксіологічного знання було відкриття, яке зробили польський соціолог Ф. Знанецький та американський соціолог і соціальний психолог У.А.Томас. Вони відокремили в системі духовних цінностей суспільства дієву, соціологічну складову – соціальні цінності. Визначили їх як більш-менш певні правила поведінки, за якими соціальна група зберігає, розширює і розповсюджує відповідні типи дій серед своїх членів. Пізніше М. Вебер виділив та обґрунтував такі типи соціальних дій, як цілераціональні, цінніснаціональні, традиційні, афективні. Завдяки новому підходу в розумінні ціннісних орієнтацій сучасні вчені мають методологічні засади до операціоналізації показників соціальних фактів в соціальній структурі суспільства, зокрема в структурі педагогічного персоналу, соціальної спільноти учнів, як українського, так і європейського простору. Нині ми впевнені в науковій обґрунтованості відродження освітніх цінностей як самостійних, інструментальних компонентів загальної ціннісної системи взаємодії із суспільними термінальними цінностями. Практично кожний науковець, який бере участь у творчому осмисленні педагогічної діяльності не може пройти повз орієнтації на систему освітніх цінностей. Виключний інтерес до феномену цінностей відмічається в працях І.А. Зязюна, В.О. Огнев'юка, Л.П. Пуховської, В.В. Крижка, В.О. Сластьоніна, Г.В. Єльнікової, і в багатьох - багатьох інших авторів. Усі вони вносять свій неповторний вклад в створення наукового уявлення про теоретичну, методологічну, прикладну та емпіричну складові загальної інсталяції ціннісних орієнтацій освіти. Науковий погляд на сенс, зміст, соціальну дієвість цінностей невичерпний. Кожна

публікація за цією темою несе додаткові знання, відкриває нові підходи до розуміння цієї проблеми.

Однак, серед публікацій недостатнім є акцент на виявлення загальноєвропейських освітніх ціннісних орієнтацій, на співвідношення педагогічних компетенцій та їх ціннісних орієнтацій. Заслугує на подальшу наукову увагу євроінтеграційна самоактуалізація педагогічного персоналу. Потребується системний моніторинг євроінтеграційної спрямованості педагогічної спільноти за соціально груповим виміром.

Фактичне включення України в загальноєвропейський проект під назвою «Болонський процес» примусив займатися порівнянням вітчизняної освітньої системи з подібними системами європейських країн.

В даному дослідженні ставка зроблена на аксіологічні параметри, за якими здійснюється соціальна взаємодія між суб'єктами освітнього процесу і за якими утворюється європейська модель ціннісних доменів. Дослідження має надати відповіді про відношення педагогічного персоналу ВНЗ ППО до кращих освітніх цінностей, що утворенні європейцями (в тому числі і українцями), про готовність щодо підвищення ціннісної само актуалізації, про створення сучасних освітніх ціннісних інсталяцій тощо. Дослідження проводилось протягом п'яти років в сімнадцяти закладах післядипломної освіти які розташовані у різних регіонах України: по три у Західному, Східному і в Південному; та по чотири у Північному і Центральному. Методом анкетування і модерації були охоплені близько 400 науково-педагогічних кадрів та понад 1000 слухачів ВНЗ ППО (викладачі, методисти і керівний склад української системи освіти). Респондентам було поставлено декілька актуальних питань.

У запитанні «Який з європейських ціннісних орієнтирів освіти Вам більше до вподоби?» увага респондентів була зосереджена на таких цінностях, які тривалий час дебатуються не тільки у колі освітян, а й усієї громадськості України.

Першою серед них є ставлення до учня як суб'єкта соціальної взаємодії в системі освіти.

Ставлення вчителів усіх регіонів України до учня як суб'єкта соціальної взаємодії в системі освіти виявилось нерівнозначним. Навіть найвищі показники, що репрезентують погляди респондентів АР Крим (16,0%), Донеччини (15,0%), Київщини (14,0%), Східного регіону (13,0%) є невітшними, особливо на фоні практично абсолютного нехтування головною демократичною і, разом з тим, гуманістичною цінністю з боку Західного (4,0%; Івано- Франківська область - 2,0%) та Південного (9,0%; Херсонська область - 2,0%) регіонів.

Значно диференційованіші погляди педагогів за соціально-груповими вимірами.

Так, найбільш розуміють значущість проблеми суб'єктності учнів педагоги старшої вікової категорії Центрального (20,0%), Східного (18,6%) та Південного (17,9%) регіонів і молодшої - Північного (20,4%) і Східного (13,2%) регіонів. Решта соціально-вікових груп мають показники, нижчі за 10,0%.

Не зрозуміло абсолютне, стовідсоткове нехтування питанням молодшими віковими групами Південного регіону, Черкаської області, та старшими — Івано-Франківської і Херсонської областей.

Більш-менш позитивно сприймають перехід учня у статус суб'єкта соціальної взаємодії у процесі навчання чоловіки Південного (19,4%), Центрального (17,6%) регіонів і жінки – Східного (13,3%) та Північного (11,4%).

Учителі селищ порівняно з іншими соціально-територіальними групами (крім міських груп Криму - 22,0% та Донецької області - 15,2%) доброзичливо ставляться до учня як суб'єкта соціальної взаємодії. До них належать групи Північного (16,3%), Центрального (16,0%; Чркаська область - 18,2%), Східного (14,5%) регіонів. Проігнорували цю цінність міські групи Івано-Франківщина і селищні Івано-Франківщини та Херсонщини. Чому так важко вчителям України усвідомити, що відмінність у соціальних стосунках педагогів та учнів саме актуалізує цю проблему? Без її вирішення

освіті не вдається сформувати самостійну, розумну, творчу людину, на чому наполягає суспільство. Час рішуче переходити від усвідомлення теоретичної значущості самоцінності освіти до її практичного втілення. Сутність її полягає в тому, що соціальний інститут освіти створює систему необхідного знання та умови для самопізнання, саморозвитку, самовдосконалення учня за допомогою сукупного інструментарію, що пропонується дидактикою, носієм якого є учитель.

Він є творцем та аранжувачем системи предметного знання і фахівцем у галузі методики стимулювання пізнання. Без наявності в учня внутрішніх імперативів на пошук знання праця вчителя має нульові наслідки. Учень у синхронному режимі є носієм статусу творця альтернативного сприйняття і самостійної інтерпретації системи предметного знання, самостійного створення уявлення про предметний макро- та мікросвіт і визначення власного місця у функціонуванні й розвитку суспільства.

У своїй більшості педкадри додержуються єдиного погляду на те, що держава є гарантом розбудови суспільства, в якому створюватимуться умови для адаптації європейських цінностей освіти.

Як кажуть у народі, на державу покладайся, але сам намагайся відповідати потребам сьогодення, розробляй професійні технології, адекватні викликам зовнішнього середовища, потребам освітянського ринку, удосконалюй мистецтво педагогічної праці.

Позбутися радянського комплексу доброго учителя-виконавця допомагає самокритичне сприйняття власної професійної діяльності крізь призму такої освітньої євроцінності як «право вчителя на авторську програму навчання». Слід зауважити, що вона безпосередньо пов'язана з правом учня на вибір навчального закладу і викладачів. Тобто йдеться про освіту як відкриту систему. Відкритість передбачає конкуренцію. Конкуренція передбачає розквіт індивідуальної творчості.

Учні диференціюються педагогом за здібностями, за мірою зацікавленості навчальною дисципліною, за ступенем реалізації принципу послідовності та змістовної системності у її засвоєнні і т. ін.

Крім основної програми предмета, як нормативного документа, викладач самостійно розробляє авторські програми, на які є попит, що найкращим чином репрезентують його як успішного фахівця і побудовані на наукових засадах. До таких авторських програм належать:

- програми-компенсації знань практичними вміннями;
- адаптаційні програми;
- реабілітаційні програми;
- програми зацікавлення навчальним предметом тощо.

Їх реалізація має проводитись у формі додаткових індивідуальних або факультативних (групових) занять. Викладач, який не має власної авторської програми навчання будь-якої категорії учнів, - це нонсенс.

Подивимося на результати опитування слухачів обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти, що увійшли у вибірку, чи до вподоби їм право вчителя на авторську програму навчання.

Виявилось, що таке право не дуже цікавить вітчизняного вчителя. Тільки 8% опитаних звернули на нього увагу. Більш-менш сприятливим є ставлення до нього селищних учителів (показники в межах від 11,8% до 16,4%, крім Північного регіону - 7,0%). Низький відсоток респондентів, яким до вподоби ця цінність, ніби блокує її для динамічного входження в український освітянський простір. Серед усіх тільки вчителі Східного регіону виявили найбільшу прихильність до неї (13,0%). Незначна потреба такого права продемонстрована викладачами Північного (5,5%; Київська область - 2,0%) і Західного (6,0%; Івано-Франківська область — 4,0%) регіонів. У межах одного — Центрального регіону - прослідковується відмінність у ставленні до позиції, яка має характеризувати діаметрально протилежні культурні традиції (16,0% вінничанам до вподоби це право, водночас тільки 1,0% черкашан позитивно ставляться до нього).

Абсолютно байдуже ставлення до такого права виявилось серед чоловіків Івано-Франківщини, Херсонщини, Черкащини. Положення не врятує високий показник привабливого сприйняття цінності з боку вчителів чоловічої статі Чернігівської (30,0 %) Вінницької (27,8%), Луганської (25,9%) областей. З нульовим показником пройшли повз питання старші вікові групи Львівщини, Київщини, Херсонщини, Черкащини. Для учителів-початківців, досвід роботи яких не досягає трьох років, таке явище пробачливе. Але чому воно так негативно відобразилось у поглядах тих, хто і за віком, і за досвідом мають бути в авангарді? Що це — хвороба аутсайдерства, яка означає, що деякі вчителі не задоволені своєю професійною діяльністю, вважають її обтяжливою, а, як кажуть, «запасного аеродрому» не мають?

Одним з проблемних питань є своєчасне реагування освіти на зміни в економічній, політичній, духовній життєдіяльності суспільства. Європа за американським взірцем вирішує ці проблеми за рахунок модульного навчання. Немоżliві ґрунтовні зміни у змісті програми навчання за будь-якою спеціальністю упродовж визначеного терміну. Але заміна окремих модулів програми на нові, які викликані виробничою необхідністю, - нормальне явище, що відповідає динаміці науково-технічного прогресу.

У зв'язку з перспективою входження України в Європейський Союз цікаво з'ясувати, як реагує вітчизняний викладач на такий освітянський євростандарт, як «гнучкість освітніх програм»

Відчувається усвідомлення значною масою педагогів необхідності переходу до інноватики. Більш ніж 20-відсотковий показник репрезентує готовність учителів переходити до цільових програм навчання за конкретними модулями, відповідати вимогам зовнішнього середовища, своєчасно реагувати на зміни у навчально-виховному процесі. Найбільшими прихильниками цього напрямку діяльності, за даними дослідження, є педагоги Східного, Південного, Західного регіонів, де показники позитивного ставлення до євростандарту дорівнюють 25,5% — 23,0%, особливо вчителі Львівщини, Донеччини, Криму.

За загальним індикатором позитивного ставлення до гнучких програм є середні вікові групи учителів, зокрема Східного (32,8%) і Західного (28,6%) регіонів. Разом з тим, старша вікова група саме Західного (8,8%) і молодша Східного (7,9%) регіонів виявили найнижчий показник. У кожному регіоні жінки більш сприйнятні до гнучких програм, ніж чоловіки. Учителі міст, за винятком Північного регіону, найбільш налаштовані на використання гнучких програм навчання. Надія Батьківщини – молоді педагоги всіх регіонів - не дуже радують громадськістю своєю орієнтацією на інноваційну педагогіку.

В європейських поглядах на модель ціннісних орієнтацій, побудованих на фундаменті гуманізму, самостійне місце займає секуляризація. Майже сто років потому радянська влада проводила примусову секуляризацію, тобто звільнення людей від впливу релігії. Нині в Європі йде еволюційний процес секуляризації, коли християнські храми все менш задовольняють потреби людей. В деяких з них улаштовуються фітнес клуби, кафе і т.д. В Україні, навпаки, в деяких регіонах крокує ренесанс релігійного мислення, спроба підпорядкувати інститут освіти цілям інституту релігії. В останній час викликають стурбованість порушення законодавства України про відокремлення церкви від освіти і відвернення учнів від навчально-виховного процесу заради участі у політичних заходах, що і знайшло своє відображення у думках викладачів. У загальноукраїнському вимірі на це звернули увагу 11,4% опитаних. Найважливіший показник бажання відокремити школу від релігії та політики належить Східному, Центральному і Південному регіонам.

Це питання найболючіше сприймається вчителями Донеччини, Вінниччини, Криму, бо їм не зрозуміло підвищений вплив релігії на основоположні цінності освіти.

Дійсно, основоположними цінностями релігії є віра, надія на Господа Бога як Абсолютну Істину. Будь-які сумніви щодо Слова Божого сприймаються на рівні ересі. Основоположні цінності освіти, навпаки, виявляються у формуванні віри у самодосконалість людини. Альтернативні судження, сумніви є шляхами до пошуку

Істини. З накопиченням знання про те чи інше явище постійно змінюється уявлення про нього. Тому в суспільних науках Істина не має закінченого змісту.

Однак уявний спокій щодо даної позиції демонструють учителі Західного регіону (7,5%). Мабуть, він породжений тим, що педперсонал навчальних закладів вже не звертає уваги на цей парадокс, оскільки звязки школи і релігії стали традиційною справою, “нормальною” культурною традицією. Хоча майже 12,0 % представників старших вікових груп учителів бажають, щоб в Україні зберігалися загальноєвропейські стандарти. На це налаштовані більше львів'яни, ніж їх сусіди, більше жінки, ніж чоловіки, більше міські, ніж селищні та сільські групи учителів Західного регіону.

Також небезпечно занурювати учнів у політичні «ігрища» дорослих, просякнуті цинізмом і брехнею. Вони руйнують у молоді правильне сприйняття значущості держави як найважливішого інституту управління суспільним життям, формують правовий нігілізм і всюдозволеність. Краще спрямовувати політичну складову шкільного руху на захист своїх прав та удосконалення громадянських обов'язків.

Порівняння поглядів окремо слухачів і окремо педперсоналу навчальних закладів ППО на проблемність вказаних цінностей надано в Таблиці 1 (Вимір поглядів у відсотках).

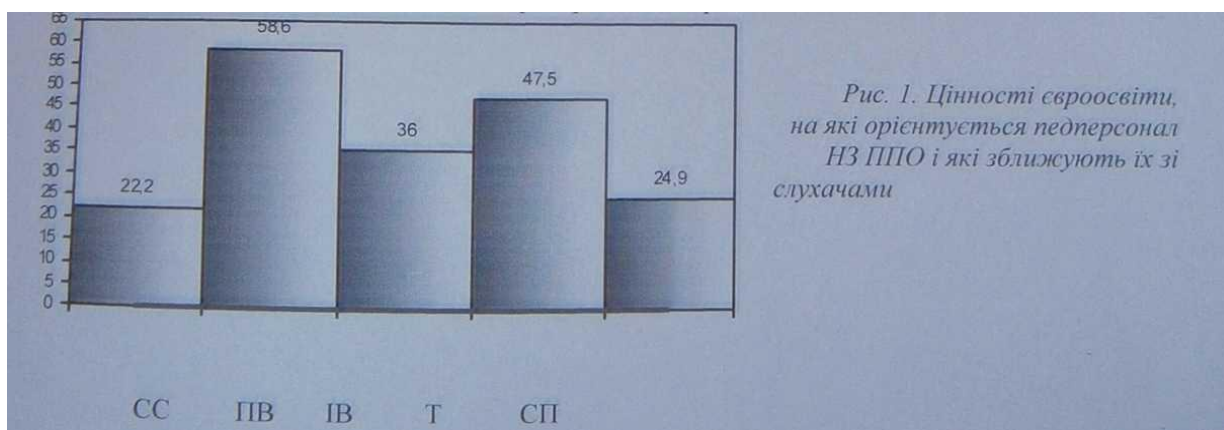
Таблиця 1

№	Ціннісні орієнтації педкадрів України	Слухачі	Викладачі
1.	Ставлення до учня як суб'єкта освітньої взаємодії	9,4	24,9
2.	Право учня на вибір навчального закладу і викладачів	13,4	14,1
3.	Державна підтримка професії викладача	70,3	50,5
4.	Право викладача на авторську програму освіти	8,0	8,7
5.	Гнучкість освітніх програм	21,1	28,9
6.	Відокремлення школи від релігії та політики	11,4	3,7

Зацікавлені особи можуть самостійно проаналізувати і прокоментувати показники співвідношення у сприйнятті даних цінностей основними суб'єктами взаємодії в системі післядипломної педагогічної освіти.

При проведенні опитування серед науково-педагогічного персоналу навчальних закладів ППО додаткова увага зосереджувалась на виявленні соціальних фактів, що відображають ціннісні орієнтації, які зближують викладачів і слухачів системи на шляху досягнення соціально-професійних інтересів.

Дослідники вважають, що викладачів різних категорій післядипломної освіти зближують такі євроцінності як: статусна сумісність (СС), професійна відповідальність (ПВ), інформаційна відкритість (ІВ), соціальне партнерство (СП), толерантність (Т) та інше.

Вказані цінності властиві українському викладачеві, але вони не унормовані таким чином як в відповідних країнах Європи, тому і мають назву „європейські”.

За поглядами 58,6% респондентів, їм разом зі слухачами властива, насамперед, професійна відповідальність, хоча є деякі розбіжності в поглядах на регіональному рівні. Так, у Західному і Південному регіонах акцент на відповідальність наближується до 70,0%, в той час як у Центральному - до 42,8%. У внутрірегіональному вимірі ще більше дистанціювання в сприйнятті цінностей. В рамках Східного регіону це виглядає таким чином: в Донецькому інституті тільки 20% респондентів налаштовані на признание єдності через профвідповідальність, а в Харківському — аж 84%. В рамках Південного регіону ще більші розбіжності між поглядами опитаних Севастопольського (100%) і Херсонського (20,0%) НЗ ППО.

Звісно, між усвідомленням власної професійної відповідальності і фактичною спрямованістю уваги, дій викладачів на реалізацію посадових завдань, як кажуть, „дистанція величезного розміру”, що деякою мірою підтверджується дослідженням. Безумовно, ніякої величезності немає. Але показник факту в загальноукраїнському вимірі менше наміру на 28,0%.

Найменші розбіжності у працівників ЦППО (17,6%) і навчальних закладів ППО Східного регіону (20,0%). У Донецькому інституті, усупереч існуючому стереотипу, фактична спрямованість на виконання педагогічних зобов'язань на 8,0% перевищує усвідомлення власної відповідальності. Найбільша невідповідність у педперсоналу Західного (42,0%) і Південного регіонів (32,0%). До речі, в останньому регіоні виявився значний дисонанс між поглядами і фактичними діями педкадрів на користь перших: в Севастопольському інституті розбіжність дорівнює 60,0%, в Херсонському лише 4,0%. Можливо головна причина розбіжності між усвідомленням власної професійної відповідальності і фактичним спрямуванням професійних дій викладача на реалізацію посадових обов'язків прихована в нюансах розбіжностей в поглядах на такі взаємопов'язані цінності як обов'язковість і обов'язок. Перша - обов'язковість, є зовнішнім чинником впливу суспільства, політичних структур, соціальних груп на поведінку і дію індивіда, є усвідомленою необхідністю. Друга - довг, - внутрішній чинник, подібний сумлінню. Почуття довгу контролює поведінку і дії людини успішніше, ніж зовнішнє середовище. Це чуттєва, апіорі притаманна людині необхідність.

Друге місце серед ціннісних орієнтацій, що зближують викладачів закладів ППО зі слухачами займає толерантність. Толерантність між колегами, одна частина яких навчає, а друга навчається, дуже делікатне явище. Ті, що навчаються, часто-густо мають достатню якісну теоретичну і практичну озброєність. Метою підвищення своєї кваліфікації вважають можливість обміну досвідом з колегами інших регіонів, ознайомлення з новими досягненнями в педагогічній науці, в методиці навчання, в створенні технологічних

інструментів, поглиблення своєї власної загальної ерудиції тощо. Педагоги, що навчають своїх колег, мають відповідати їх інтересам, потребам. Навчаючим потрібно постійно пам'ятати, що вони є виконавцями замовлення, не зважаючи на те, що належать до системи післядипломного навчання освітян. Розуміння сутності толерантного відношення до слухачів висловили 47,5% опитаних. Толерантність зближує колег, вважають 66,0% респондентів Полтавщини, 84,0% Харківщини, 64,0% Івано-Франківщини. Трохи занижена увага до неї у педперсоналу Дніпропетровського (20,0%) і Донецького (28,0%) Інститутів.

Як свідчать дані, 36,0% опитаних підтвердили, що однієї з цінностей, яка зближує педперсонал навчальних закладів ППО та слухачів на шляху реалізації соціально-професійних цілей і завдань є інформаційна відкритість. На цьому наполягають 48,0% респондентів Західного і майже третина усіх інших регіонів України, особливо Херсонського (60,0%) обласного Інституту. Цю цінність, що з'єднує педагогічну спільноту, підтримує тільки 8,0% Севастопольського і 16,0% Дніпропетровського навчальних закладів ППО. Насправді нема більшої цінності в освітньому процесі, ніж широка інформаційна відкритість. Це джерело, що взаємно збагачує професійні можливості викладачів. Принцип інформаційної відкритості лежить в основі функціонування самої системи ППО. Не зважаючи на те, що будь-яка викладацька розробка є інтелектуальною творчою продукцією, яка охороняється законом, її значущість має бути доведена тільки завдяки професійному «рентгену», яким є слухачі, колеги, споживачі.

Майже чверть опитаних дійшла висновку, що до першочергових ціннісних орієнтирів, що зближують педагогів і слухачів в реалізації їх професійних завдань належить соціальне партнерство. «У широкому розумінні, - пише А. Губська, - саме партнерство як баланс інтересів, що досягається сторонами соціальної взаємодії на основі компромісу, є наддієвою умовою для досягнення в суспільстві стабільності і процвітання» (7; 186). Особливо шанобливе ставлення до нього у співпрацівників Севастопольського (40,0%), Сумського і Херсонського (по 36,%) Інститутів. Що дивно, соціальне партнерство як ціннісна орієнтація освітян ще не знайшла свого «громадянства» в нормативно-законодавчих документах про освіту. Тому зрозуміле, що й досі де у чому актуальним є умовивід: «У нас нажалі учитель ще об'єкт, а не суб'єкт професійного розвитку, і навіть у професійних спільнотах лідерство належить, як правило, не ньому а вузівським викладачам або вченим». (8; 85). Такий вердикт і президента Національного університету «КМА» професора С. Квіта, який зауважує, що «наші університети мають навчально-педагогічний, а не науково-дослідницький характер» (9; 109).

Соціальне партнерство сприймається педперсоналом як актуальне явище в умовах суспільства з прерогативою ринкових відносин, в умовах формування громадянського суспільства, де усі соціальні кластери об'єктивно пов'язані між собою, де кожна соціальна група має свої ресурси впливу на суспільне життя. Соціальне партнерство стоїть на варті взаєморозуміння, взаємоповаги між соціальними групами соціального інституту освіти і є запорукою його сталого, продвинутого розвитку. Найнижче сприйняття цієї цінності у педперсоналу Івано-Франківського (8,%), Львівського і Дніпропетровського (по 16,0%) вищих навчальних закладів ППО.

Актуалізуючи проблему у вступі до статті, ми звернулися до тих чинників, які відмічаються в публікаціях науковців, як перешкоди на шляху ефективного євро інтеграційного процесу не тільки в Україні, але й в інших європейських країнах. Природне виникло бажання виявити думку суб'єктів післядипломної педагогічної освіти на цей випадок. З метою одержання даних ми поставили перед освітянами два близьких по суті запитання.

На перше: «Що заважає адаптації педперсоналу до європейських освітніх цінностей?», - ми одержали декілька поглядів. Якщо їх підсумувати, то можна вийти на такий факт : в навчальних закладах про інтеграцію мова йде взагалі, без конкретних

заходів і вимог. Євроінтеграційний рух викладачів ще не став системостворюючим елементом діяльності педколективів. Так вважають 10.8% респондентів в середньому. У ВНЗ ППО Північного регіону цей показник дорівнює 21.2%.

На друге запитання : «Чого бракує педперсоналу ВНЗ ППО для позитивного сприйняття європейських цінностей ?», - одержані більш конкретні відповіді. Основні представлені на рисунку 2 . Треба підкреслити, що більшість респондентів Західного, Східного і Центрального районів мають чіткіше уявлення про основні перешкоди на шляху сприйняття євроцінностей і зробили посилення тільки на головні з пропонованих індикаторів.

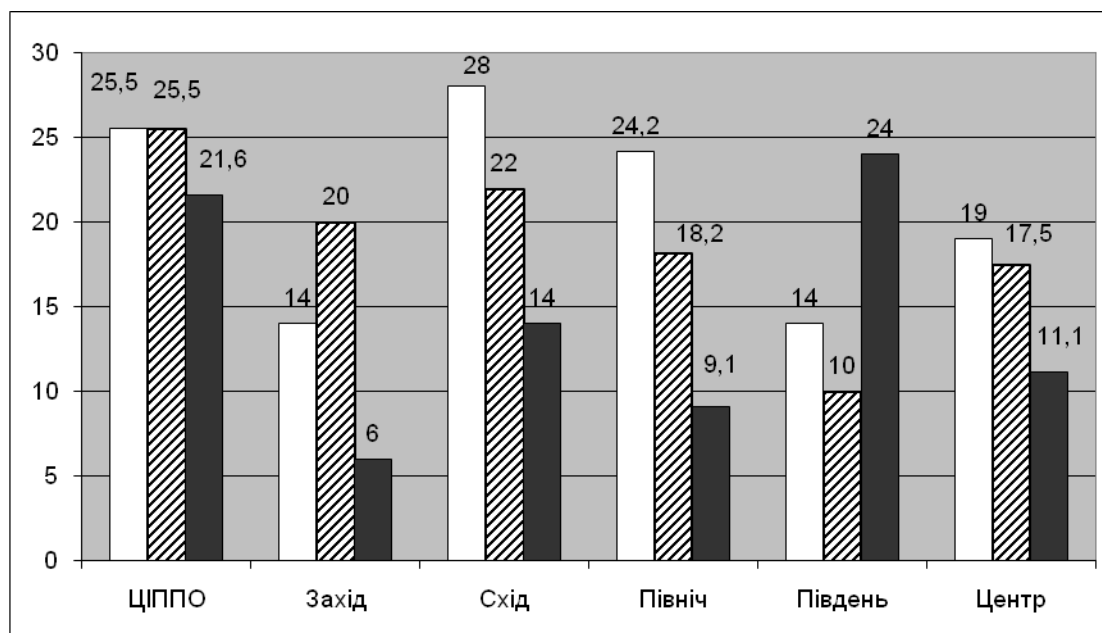

Рис. 2 Відповіді на запитання : «Чого бракує педперсоналу ВНЗ ППО для позитивного сприйняття європейських цінностей» ?

- - Аналітичного матеріалу про позитивні й негативні наслідки інтеграції освіти України у європейській освітній простір (20.5%)
- - Чіткого уявлення про справжні пріоритети цінностей європейської системи освіти (18.8%).
- - Вільного доступу до банку об'єктивної інформації про загальне і відмінне у ціннісних орієнтаціях педкадрів України та Європи (14.5%)

Науково-педагогічна спільнота системи ППО основні причини стриманої адаптації до освітніх цінностей європейського зразку вбачає насамперед в тих соціальних фактах, які у графічній формі відбиті на рисунку. В загальноукраїнському вимірі перший факт підкреслюється поглядами 20.5% респондентів, другий – 18.8% і третій - 14.5% . Регіональний вимір і вимір за конкретними ВНЗ дає той спектр поглядів, якій гідний аналізу.

Навіть за візуальною оцінкою рисунку можна зробити висновок, що значні очікування до усіх трьох показників існують у науково-педагогічного персоналу ЦППО УМО НАПНУ у співвідношенні 25.5 : 25.5 : 21.6 . По першому фактору найбільші очікування у педперсоналу Східного регіону (28.0%), найменші (по 14.0%) у Західного і Південного регіонів. Потреба у другому факторі найвища в ЦППО (25.5%), найнижча у

Південному регіоні (10.0%). Третій фактор є найбільш зажаданим у Південному регіоні (24.0%), найменш – у Західному (6.0%).

Аналіз відповідей на дане запитання дозволяє зробити акцент на те, що 11.1% респондентів висловили сумніви відносно відмінності українських освітніх цінностей від загальноєвропейських, а 13.5% пропонують краще формувати повагу до національних цінностей освіти. На цьому в більшій степені наполягають викладачі з Північного (21.2%) та Західного (18.0%) регіонів.

Проте, без будь-ких сумнівів, категоричну готовність до сприйняття європейських освітніх цінностей виявили в загальноукраїнському вимірі близько 27.0% респондентів. Особлива оптимістичність, дієспрямованість притаманні колегам Львівського (48.0%), Івано-Франківського (44.0%), Херсонського (44.0%), Полтавського (35.0%) вищих навчальних закладів післядипломної педагогічної освіти.

Аналіз відповідей звертає увагу також на те, що абсолютна більшість опитаних, за виключенням науково-педагогічного персоналу ЦППО, немає наміру заглиблюватися у теоретичну основу ціннісних орієнтацій – аксіологію, та ігнорує соціологічне тлумачення понять «Соціальні цінності», «Соціально-професійні цінності», «Загальнолюдські цінності». Здається, що колеги не завжди адекватно сприймають можливості їх використання у професійної діяльності.

Насправді, в системі аксіологічних координат педагогічна праця аналізується під кутом зору її орієнтації на загальнолюдські цінності: добро, справедливість, свобода, толерантність тощо. Але усі вказані поняття трансформуються в освітньому процесі за умовами соціального статусу і соціальної ролі викладача. Це, - по перше. По друге, викладач має професійно розпорядитися своїм знанням та вмінням, які мають статус соціальних фактів й соціальних дій. По - третє, викладач, як суб'єкт соціальних відносин, як носій певних цінностей, за якими будь – коли, будь – де проглядається його окремість від інших суб'єктів, розуміє, що саме в його соціальності закладена відмінність. Він є оригінальною особистістю, соціально – професійне мистецтво якої відбиваються у тому, що, працюючи з навчальною групою, він веде заняття одночасно з мікрогрупами. Це одна з віртуозних цінностей фахівця вищого гатунку. І тільки фахівця з педагогіки. Його соціально-професійна сутність має корегуватися з загальноєвропейськими ціннісними критеріями.

Участь освітнього персоналу в адаптації до європейських ціннісних орієнтацій йде поруч з участю в створенні тих ціннісних інсталяцій, які мають відповідати інтересам і потребам інтегрованої Європи. Продуктивність такої творчої діяльності визначається головним чином впевненістю педагогічної спільноти у тому, що вітчизняна освіта має свої пріоритети, якими вона може пишатися і які мають інтегруватися в золотий фонд загальноєвропейських цінностей.

Для виявлення думок освітян з цього приводу було поставлено питання «Чим, на Ваш погляд, українська освітня система може збагатити європейський освітній простір?»

У відповідях ми знайшли посилання на багаточисельні індикатори (Таблиця 2).

Таблиця 2

№	Відповіді на запитання	ЦППО	Зх	Сх	Пн	Поз	Цн	Разом
	Престижністю педагогічної праці	7.8	14.0	4.0	9.1	2.0	4.8	6.7
	Фундаментальністю підготовки кадрів	29.4	20.0	26.0	30.3	58.0	19.0	30.0
	Професійною компетентністю учителів	23.5	28.0	26.0	36.4	2.0	30.1	23.6
	Конкурентоспроможність випускників навчальних	17.6	20.0	6.0	33.3	2.0	11.1	13.8

закладів								
Неповторністю форм і методів національної освіти	31.4	26.0	24.0	21.2	8.0	25.4	22.9	
Розвиненим інформаційно-педагогічним терміналом	-	2.0	-	-	-	1.6	0.7	
Пріоритетом загальноєвропейського мислення педкадрів над вузько національним	2.0	10.0	4.0	6.1	-	1.6	3.7	
Розвиненістю системи післядипломної освіти педкадрів	29.4	40.0	56.0	33.3	4.0	44.4	35.7	
Доступністю освіти для усіх верств населення	23.5	16.0	34.0	21.2	8.0	22.2	20.9	
Суб'єктивністю учнів в процесі навчання й виховання	3.9	-	2.0	3.0	2.0	1.6	2.0	
З'єднанням викладання з науковими дослідженнями	19.6	-	20.0	12.1	2.0	9.5	10.4	
Партнерськими відносинами між школою і батьками учнів (студентів)	11.8	14.0	16.0	6.1	-	9.5	9.8	

Найбільш привабливими серед них виявились (у відсотковому обчисленні):

- розвиненість системи післядипломної педагогічної освіти – 35.7%
- фундаментальність підготовки педкадрів 30.0%
- професійна компетентність викладачів -23.6%
- неповторність форм і методів національної освіти – 22.9%
- доступність освіти для усіх верств населення – 20.9%

Такі показники важливі і з точки зору того, що євроінтеграція не знижує, скоріше посилює конкуренцію між національними системами, про що не двозначно вказується в документах Болонського процесу. «При низькій конкурентоспроможності, при її повній відсутності, відношення з будь-яким з стратегічних партнерів не може бути взаємовигідним і паритетним, а буде відносинами підпорядкованості, що, в решті-решт приведе до використання найсильнішим партнером ресурсів і активів найслабшого». (10)

Якщо брати ширше контекст ціннісних орієнтацій освіти, то стратегія конкурентоспроможності має відповідати на такі питання :

- у чому, в яких видах освітніх послуг, в яких галузях знання й інтелектуального капіталу країна і окремі навчальні заклади спроможні конкурувати у глобальному чи загальноєвропейському просторах ;
- завдяки яким ресурсам має виникнути реальна основа для європейські визнаного освітнього взірця, глобально зажаданого досвіду (типу макаренківської школи трудового навчання);
- в якій спосіб зосередити зусилля науково-педагогічного персоналу на пріоритетних змістових, технологічних і ціннісних освітніх значимостях.

Прикро відчувати, що персонал більшості регіонів України вважає незадовільним стан з розвиненістю інформаційно – педагогічного терміналу, з пріоритетом загальноєвропейського мислення над вузьконаціональним, з суб'єктивністю учнів в процесі навчання й виховання, із з'єднанням викладання з науковими дослідженнями. Здається,

що причина явища криється скоріш за все у недостатній організації інформаційної роботи з викладачами.

Значні розбіжності в регіональних поглядах науково - педагогічного персоналу на вказане запитання веде до висновку про те, що в країні відсутня дієва, загальноукраїнська програма зосередження потенціалу освітян на окремих ціннісних орієнтаціях, що мають глибинні національні коріння всесвітньої значимості, на які були б сконцентровані сумісні ресурси держави, національного бізнесу і громадянського суспільства.

У зв'язку з тим, що у дослідженні брав участь безпосередньо науково-педагогічний персонал ВНЗ ППО України, перед ним ставилось запитання, пов'язане з пошуком шляхів удосконалення євроінтеграційної роботи зі слухачами, тобто з усіма групами соціальної спільноти освітян.

Відповіді на запитання «В якій спосіб Ви пропонуєте поглиблювати мотивацію слухачів до сприйняття євро цінностей освіти?» одержані за сімома номінаціями. Чотири з них набрали найбільше число прихильників. (Рисунок 3)

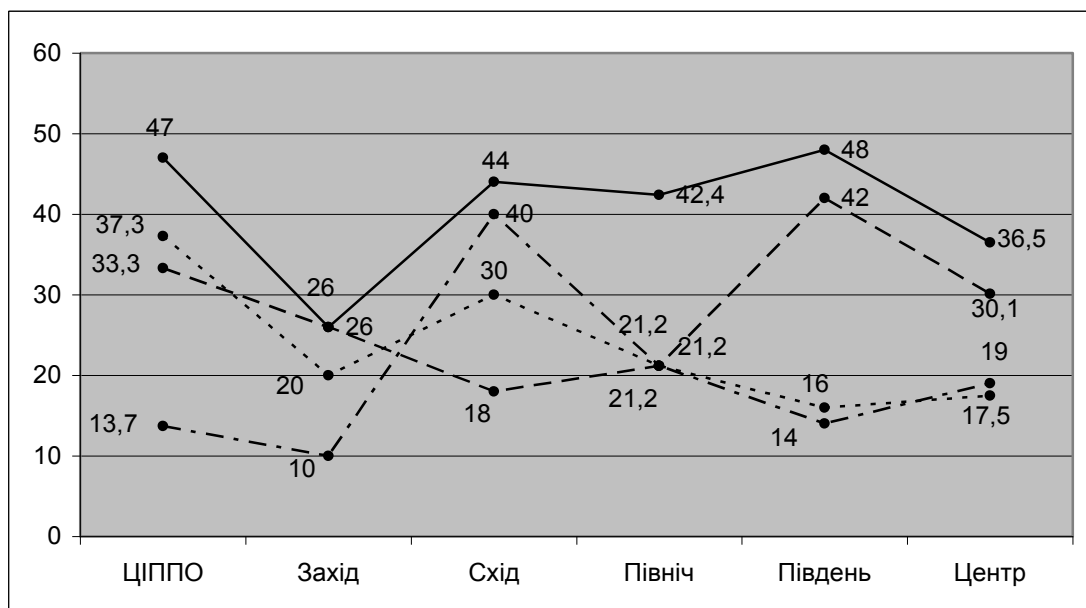

Рисунок 3: Способи поглиблення мотивації слухачів до сприйняття цінностей освіти

Респонденти пропонують наступне :

1. Внести у програму підвищення кваліфікації педкадрів питання про зміст пріоритетних соціальних цінностей європейського простору освіти. В загально українському вимірі пропозицію підтримує 40.4% опитаних. Позитивне ставлення до пропозиції усіх регіонів.

Умовна позначка на рис. (_____)

2. Оперативно інформувати слухачів НЗ ППО про євроінтеграційні кроки України. До нього схиляється майже 30% викладачів. На цьому наполягають 42.0% респондентів Північного регіону, 33.3% - ЦППО і 30.0 % Центрального регіону. Умовна позначка на рис (- - - - -)

3. Удосконалювати систему інтерактивних діалогових занять слухачів з проблем євро цінностей освіти. Така пропозиція до вподоби майже 24.0% викладачів, особливо ЦППО (37.3%) та Східного регіону (30.0%) . Умовна позначка на рис. (.....)

4. Забезпечити доступність інформації про спрямованість вітчизняної освіти до євро цінностей широкому колу населення, зокрема учням і батькам. Так вважає біля 20.0% педкадрів ППО. Східний і Північний регіони збільшили середньо український показник відповідно до 40.0% і 21.2% Умовна позначка на рис. (-.-.-)

Заслуговує на увагу також пропозиція 15,5% педперсоналу щодо піднесення ролі відповідних кафедр і методичних кабінетів обласних закладів ППО та районних (міських) органів освіти по організації підготовки місцевих консультантів (тьюторів) з проблем

євроінтеграції. Не може залишитися поза увагою відповідних органів освіти України бажання 10,1% педагогів мати бюлетень для методичних центрів з умовною назвою «Євроцінності освіти: аргументи і факти».

Отже, проведені дослідження дозволяють зробити деякі висновки.

По-перше, науково-педагогічний персонал вищих навчальних закладів післядипломної педагогічної освіти займає лідируюче положення в усвідомленні перспектив європейської інтеграції України і готовий до участі в створенні сучасних моделей ціннісних орієнтацій освіти, які відповідають дійсним європейським стандартам суспільного життя. В інших країнах Європи також, як і в Україні, йде пошук оптимальних ціннісних базонів, на фундаменті яких формується освіта майбутнього, перманентний стан якої співпадає з мінливими потребами громадськості і прискорює гуманоцентричну спрямованість навчання і виховання студентів.

По-друге, більшість педперсоналу сприймає освітні цінності як соціологічну категорію і інтерпретує їх відповідно до інтересів певних груп соціуму, особливо соціально-професійних, і розглядає їх розвиток як підсистему загальнолюдських цінностей. І чим дорожче для педагогів останні, тим могутніші інсталяції соціальних цінностей, які вони кидають до бою задля захисту, задля тріумфу добра над злом, свободи над пригнобленням і т.і.

По-третє, педагогічний персонал, що приймає безпосередню участь в навчанні і вихованні нових поколінь українців, вирішує як мінімум два взаємопов'язаних питання в контексті створення єдиного європейського освітнього простору: відтворює разом інтелектуальну еліту Європи за рахунок розвитку національної еліти. При всієї спільності європейських освітніх цінностей, педагогічна діяльність буде мати справу з національно-особливою інтерпретацією їх значимостей для країни. Загальноєвропейські як термінальні, так і інструментальні ціннісні орієнтації мають проходити крізь сито національної ментальності і усвідомлення народом, зокрема соціальною спільнотою освітян, ступеня суб'єктності українців у всіх сферах європейського життя.

По-четверте, основним стримуючим фактором в активізації євроінтеграційного процесу національної освіти і участі педперсоналу в створенні й модернізації ціннісних орієнтацій загальноєвропейських інсталяцій є недостатньо дієва організаційна робота в навчальних закладах, про що свідчить низька інформованість педкадрів щодо пріоритетів європейських освітніх цінностей, їх порівняння з національною системою термінальних, особливо інструментальних цінностей. Головне, відсутній комплексний підхід на орієнтацію ціннісного чинника в поєднанні з актуалізацією професійної компетентності освітян.

Література

1. Шагалова Е.Н. Словарь новейших иностранных слов/ Е.Н. Шагалова. – М.: АСТ: Астрель, 2009
2. Антология мудрости/ сост. В.Ю. Шойхер. – М.:Вече, 2007
3. Беззуб'як М.Й. Соціум і соціальне навчання/ М.Й. Беззуб'як// Гуманітарні науки. – 2009. - №1
4. Крижко В.В. Антологія аксіологічної парадигми управління освітою: Підруч. Для студ. Пед. ун-тів/ В.В. Крижко. – К.: Освіта України, 2005
5. Поберецька Г.Г. Україна і Болонський процес – шлях розвитку освіти і науки: Навч. посіб./ Г.Г. Поберецька. – К.: Унт «Україна», 2005
6. Пуховська Л.П. Цінності педагогів у процесі інтеграції: Науково-метод. рекомендації/ Л.П. Пуховська, О.С. Снісаренко, Л.П. Сніцар. – К, 2011
7. Мониторинг педагогических систем в профессиональной переподготовке управленческих кадров образования: Сб. материалов науч. статей ФПК и ППРО МПГУ. – М., 2003

8. Ленская Е.А. Качество образования и качество подготовки учителя/ Е.А. Ленская// Вопросы образования. – 2008. - №4
9. Біла книга. Ч.2/ Упорядник В. Громовий. – К.: Міжнародний благодійний фонд «Україна – 3000», 2009
10. Гаврилишин Б. Национальная идея: утопия или реальность?/ Б. Гаврилишин// Зеркало недели. – 11-17.02.2006. - №5 (584)

Солодков Василь Трохимович,
Канд. іст. наук, професор Університету менеджменту освіти НАПН України